

Särskilt yttrande till Betalningsutredningen 2023

Utredning har gjort ett gediget arbete och jag håller med om de flesta av dess förslag och ställningstaganden. Jag instämmer också i utredningens tolkning av rättsläget och innebörden av lagliga betalningsmedel (enligt Riksbankslagen).

Ett område där jag däremot har avvikande uppfattning gäller kontanterna.

Jag delar inte utredningens bedömning att det inte bör införas en generell lagstadgad skyldighet för näringsidkare att ta emot kontanter. Det är av största vikt att en lagstadgad skyldighet att ta emot kontanter åtminstone ska gälla för livsnödvändiga varor som till exempel livsmedel, kläder och drivmedel på fysiska försäljningsplatser. Detta på samma sätt som utredningens förslag att den som har tillstånd att bedriva detaljhandel med läkemedel till konsument ska acceptera betalning med kontanter för köp av läkemedel och varor som omfattas av högkostnadsskyddet. Andra varor kan också behöva övervägas. Jag menar att den danska lagstiftningen på området, i vilken det är möjligt att medge undantag med tanke på exempelvis öppettider och omsättning kan ge vägledning.

Fördelen med kontanter är framför allt att:

- Det är det enda betalningsmedel som alla kan ha tillgång till.
- Det krävs ingen teknik såsom smarta telefoner, appar, betalkort eller e-legitimation för att betala.
- Man kan ta ut och förvara en summa hemma i förebyggande syfte.
- Kontanter är centralbankspengar, det vill säga att värdet garanteras av staten.
- Det krävs inga mellanhänder för att genomföra betalning med kontanter.

Tillgänglighetsaspekten är central, då många äldre, personer med kognitiva funktionsnedsättningar och vissa nyanlända har svårt att använda eller inte har tillgång till kort- eller digitala betalningar. Detta är något jag blir påmind om via organisationer jag kommer i kontakt med som bland annat representerar pensionärer, funktionsvarierade, invandrargrupper, och via konsumentvägledningen. Det finns också integritetsskäl som talar för kontanter. Många känner oro över att elektroniska betalningar lämnar spår och att de inte har kontroll över var deras personliga data tar vägen.

Det finns också ett starkt beredskapsskäl, där myndigheter som Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) informerar om vikten av att ha kontanter hemma. Detta har aktualiserats ytterligare efter det spända världsläget och Rysslands storskaliga invasion av Ukraina.

Forskningsprojektet ”Cash – Mänskliga rättigheter och social hållbarhet i övergången till ett kontantlöst samhälle”¹ vid Lunds universitet har nyligen också uppmärksammat ytterligare en grupp som är beroende av kontanter. Lena Halldenius, professor i mänskliga rättigheter och Moa Petersén, docent i digitala kulturer, båda verksamma vid Lunds universitet, menar att den tydligaste indikatorn på kontantberoende varken är ålder eller funktionsnedsättning, utan fattigdom. När det i praktiken blir omöjligt att betala med kontanter, så lämnas de socialt och ekonomiskt sämst ställda därhän. De som inte har råd med en smart telefon, saknar officiell inkomst, inte accepteras som bankkund, eller inte har en fast adress dit ett bankkort kan skickas.

¹www.lu.se

Med tanke på att de flesta livsmedelsbutiker- och många andra butiker idag tar emot kontanter, så bör det inte vara ett stort problem att fortsatt upprätthålla denna möjlighet för de konsumenter som behöver ha möjlighet att betala med kontanter. Den kostnad detta medför borde till största del bäras av staten, för att säkra allas tillgång till säkra och tillgängliga betalningar.

Så länge vi inte har ett betalningssätt som fungerar på samma sätt som kontanter – det vill säga oavsett om vi har tillgång till dator eller smart telefon, internet, el, eller uppkoppling till en bank, annat finansinstitut eller har en statlig e-krona på plats –bör det finnas en skyldighet för fysiska butiker som säljer livsnödvändiga varor att ta emot kontanter. Tilläggas bör att en statliga e-krona också måste uppfylla höga krav på enkelhet, säkerhet och personlig integritet.

Maria Wiezell
Sakkunnig